

מבט חוזר על נמר בוער

**“כל קיץ הוא עבורי הקיץ של נסים אלוני, עונה ששנא אך
בה נולד ובה מת” - תשובה מאוחרת לשלוש ביקורות
על הספר נמר בוער**

נתקלתי לאחרונה בדיוקנו המצולם של יאיר גרבוז בראיון בו טען, שאמנם עשו לו ליניץ' אבל הוא בסדר. פניו נראו מעוכים משהו, שהרי צער משאיר סימנים.

כך נראו גם פניי, בעטיו של גרבוז וחבריו בסתיו 2009. באותו סתיו התפרסמו בשלושה מקומות פריבילגיים בתקשורת שלוש ביקורות מביישות על ספרי נמר בוער על נסים אלוני שיצא בשנת 2008. שמונה שנים מחיי הושקעו בספר, שבמרכזו גילוי חווית מלחמה אינטימית שאלוני, רב סמל פלוגתי בגבעתי, הצפין במחזותיו הליריים-פנטסטיים. כאדם הכותב בדיו שקוף של מרגלים, כתב אלוני, מסתיר ולא מסתיר את כעסו על ארץ המלחמה הנצחית שחזה כבר ב-1951, בסיפור “המשורר, החייל והאיכר”, אחד הסיפורים שכתב בתקופת הלחימה ואחריה.

אספתי את סיפוריו הקצרים שהיו פזורים בעיתונים ובביטאונים של התקופה (אשמורת, עין, על המשמר, במחנה ועוד), בהם תיעד חוויות מכאיבות, מעצבות, ולימים גם מסייטות שאירעו במלחמת העצמאות. סיפורים קצרים אלה, כך טענתי לראשונה, מהדהדים במחזותיו בשלל תחפושות וגלגולים: בקרקס, בקברט, בעולם התחתון, בין צוענים, ליצנים, אנשי אי נידח - משוטטות דמויות שיצאו מהסיפורים הנשכחים של אלוני, יוצא המלחמה. עד כמה רדפה זהותו החיילית את אלוני, מעידה העובדה שכאשר פקח עיניים לאחר האירוע המוחי הראשון שלו אמר: “מה שמתם אותי בבית חולים, אני כבר לא חייל”. הוכחה על דרך השלילה.

שער הספר **נמר בוער** מאת שרית פוקס

בספרי **נמר בוער** קיבצתי את רוחות הרפאים של המלחמה במחזות אלוני: חיילים שאיבדו את שפיותם, זמנית או לתמיד: חבוק המשוגע באי ויקטוריה זורק אגוזים ומדמה שאלה רימונים. באי מספרים עליו ש"הוא נהרג במלחמה". ניסוח

חשוד: "המלחמה הרגה אותי", מספר ג'ו על אחד, דייר בית חולי נפש בו התגורר הוא עצמו בעבר, "הוא עושה אצלנו הצגות... הצגות ישנות... מההיסטוריה... מלכים אהבה... אלוהים... אינטריגות" (אדי קינג) ניסוח עוד יותר חשוד. אם חבוק והמשוגע האחר מתו, איך זה שהם חיים? הדברים מתכתבים עם שלושה מסיפורי מלחמת העצמאות על פגועי קרב. "רבים יצאו מהמלחמה ולא רפא להם" אומר בקצרה אחד מגיבורי הסיפורים. "שוב לא הייתי אדם" מתאר גיבור סיפור המפתח "פחדים" את רגעי הפיכתו לפגוע קרב כיוון שגרר גוויה של אח לנשק נטולת ראש שהתפוררה בין ידיו. (המקרה אירע לאלוני עצמו בקרב בעיבדיס).

מלחמה ורצח: "מלחמה... הדבר הזה שתקוע בנו עמוק עמוק. רצח" אומרת מיס בל, הזמרת בקברט במחזה הצוענים של יפו (צעיר אחד בשם חנוך לויין ראה כנראה את ההצגה). חיילים שנשלחו על ידי המדינה מתגלגלים במחזות של אלוני לרוצחים בשליחות. באחד הסיפורים המוקדמים ("4 אנשים", 1950) אומר גיבור הסיפור שצריך לעקור את לבבות הצעירים ההולכים למלחמה, ולא לשקר להם על "טבעו הטוב של האדם". הקריאה נשמעת עד שנת 1992 (בה שכתב אלוני את מחזהו לוקס הפחדן מ-1959, מחזה סאטירי שבו חובה לתרום דם, דימוי פיוטי להגרת הדם במלחמה. ב-1992 כשיצאה ההצגה המחודשת התראיין אלוני ל"העיר" ודיבר על כך שהוא מתעב את ראש הממשלה על ההבטחה לעתיד נפלא לנוער, שעומד להיכנס לשורות הצבא. גם פחדן שלום החביא אלוני במחזהו נפוליאון חי או מת – זהו ארלקינו הליצן שנבהל מרגע של הפוגה במלחמה: "אז השלום הגיע? – מפחיד! לא שומעים שום פצצה - משהו לא בסדר".

אזכורים עקיפים יותר נמהלים בתכנים אחרים שהעסיקו את אלוני, ונישאו על גבי ניסיונות ליצור צורה דרמטית חדשה. ויפה מכולם הסיפור הארס-פואטי על "הנתרן המופלא" של אלוני משנת 1950, בו מסופר על "נתרן מופלא", לוליין שאהב לקפוץ לגבהים מעל בריכה, לפרוץ מהעולם הגשמי, "מן התפל המאוס והאכזר", להתנתק מבני האדם "רעים להשחית, כעורי נפש". נדמה שאלוני מתחשבן עם רשע של חיילים, בין הקרבות, לא בתוכם, אותו תיאר בסיפורי המלחמה שלו באותן שנים. כדי להינצל מתועבת בני האדם בוחר הנתרן ב"זיוו של העולם" הטהור. אולי זוהי בחירת אלוני באמנות וידיעת סכנת האובדן הכרוך בניטור גרנדיוזי. אבל בתוך עולם הפיוט והאגדה לא יכול היה אלוני להימנע משתילת רמזים. כמו שאומר מנהל הקרקס בנפוליאון חי או מת: "עשיתי

זהנמר עודנו בוער

ברור לי שהם קראו את הספר באלכסון, מחפשים עמודים שניתנים להגחכה. הם התרכזו באופן חשוד בפרק על יוסל ברגנר. הם לא הכירו מאית ממה שהכרתי מתוך הטקסטים של אלוני, כמו גם עורך הספר, דורי פרנס, שבעצם הכיר אותו יותר ממני.

בספר נמר בוער התחקיתי אחרי ההוכחות החותכות. עקבתי אחרי פגיעת קרב הנבנית על גבי חייו המוקדמים. זה היה גרעין הספר, סיבת קיומו. התובנה הזאת, כך האמנתי, מוסיפה ריגוש למחזות של אלוני שיש המוצאים אותם חמקמקים, בייחוד אנשים צעירים שלא זכו לראות את הצגותיו. מבין אלה שהתקשרו אלי לאחר יציאת הספר לאור היה איש גבעתי צעיר, שאמר לי: "צריך לחלק את הספר לכל מי שמשתחרר מיחידה קרבית. שיבין מה קורה לו" מאוחר יותר התוודה שהוא פגוע קרב (הלם קרב, בהקשר של אלוני, הוא מונח גרוע שגם אוהדי הספר אהבו להשתמש בו בשמי), והוא התרכז כנראה בקריאת הפרק על אלוני כפגוע קרב על פי עדותו של אלוני עצמו ועדות חבריו לנשק שזכרו וזיהו פרטים ריאליסטיים רבים בסיפוריו המוקדמים (נפגשתי איתם, כמובן. עם מי לא? אפילו גם עם בני כיתתו מהעממי - לשיחות על ילדות ונערות).

***

לאחר תגובות טובות וגם יותר (מהנדלזלץ ועד הילל מיטלפונקט ואחרים) הניפו שלושה מידידיו של הצייר יוסל ברגנר – שהגדיר את עצמו כחברו הטוב של נסים אלוני – את חרבות הליניץ: נסים קלדרון, יאיר גרבוז ואורי הולנדר. על פי שגיאות והיטפלויות לשוליי ולכמעט-טפל במכלול הספר, ברור לי שהם קראו אותו באלכסון, מחפשים עמודים שניתנים להגחכה. הם התרכזו באופן חשוד בפרק על יוסל ברגנר. הם לא הכירו מאית ממה שהכרתי מתוך הטקסטים של אלוני, כמו גם עורך הספר - דורי פרנס שבעצם הכיר אותו יותר ממני. הם נשבעו למחוק את הספר מהזיכרון התרבותי ולהשליט את הנרטיב שלהם על אלוני.

הביקורות שלהם לא התווכחו או גינו את התזה המארגנת של הספר. הן לא נכתבו בהקשר כולל של עבודתי רבת השנים כחוקרת ומבקרת תיאטרון. (מי

נשבעו למחוק את הספר מהזיכרון התרבותי ולהשליט את הנרטיב שלהם על אלוני.

הביקורות שלהם לא התווכחו או גינו את התזה המארגנת של הספר. הן לא נכתבו בהקשר כולל של עבודתי רבת השנים כחוקרת ומבקרת תיאטרון. (מי שפנה לקרן זגגי בהצעה שאכתוב ביוגרפיה היה הסופר חיים באר. מי שהסכים מייד, אך בכל זאת הרים טלפון לקבלת אישור מהסוכן שלו, בועז בן ציון - היה נסים אלוני). הסימן הראשון לחרם העומד להיות מוכרז עלי היה שיחת טלפון מיוסל ברגנר, צועק ומייבב ומאיים, שטילפן למולי שפירא לאחר שראיין אותי בתכניתו "בילוי נעים" עם יציאת הספר לאור. בבתי קפה מסוימים של בוהמת תל אביב הוותיקה, הסתובב סופר מסוים ממסדר ברגנר, אותו סופר, איש מוסר כביר שניהל חיים כפולים עם שתי נשים, המליץ לחבריו לא לקרוא את הספר כי יש בו הרבה רכילות.

קשה במיוחד הייתה השתיקה: נועם סמל, מנכ"ל הקאמרי דאז, סירב לומר לדורי פרנס, עורך הספר בפועל והמנהל המוסיקלי של האירוע בקאמרי לכבוד יציאת הספר, מדוע הוא עורך אירוע תיאטרוני מרהיב עם גדולי שחקני ישראל (גילה אלמגור כמנחה, מוני מושונוב, דורון תבורי, שייקה לוי, ליליאן ברטו, רבקה מיכאלי ועוד, ובהפקת חיים סלע) - ומסרב לצלם אותו לטלוויזיה, כנהוג בקאמרי באירועים מושקעים כאלה. לא היו באירוע (האולם היה מלא) צלם וידיאו או צלם סטילס אפילו. כלום. גם לא בלובי. יחצ'נית התיאטרון לא שלחה צלם לאירוע שמתחצץ בטבעיות. מישהו הבהיל את נועם סמל? הביקורות של שלושת רעי יוסל השיגו את מטרתן? והרי הספר נתמך על ידי המכון למחזאות של הקאמרי בליווי צמוד ונאמן של נועם סמל עצמו. מפעל הפיס קרן רבינוביץ ומשרד החינוך תמכו.

מה הכעיס את ברגנר? הפרק העוסק בו וביחסיו עם אלוני, ממנו ניתן היה לדמיין, גם אם זה לא נכתב, שברגנר התעניין בנשים של אלוני באופן מיני. או יצר מגע גופני מיני איתן. זה לא כתוב שם, אבל כנראה שקבוצת ברגנר ידעה יותר מהקוראים התמימים וכנראה גם יותר ממני. אלא שאני דיברתי על הכמיהה של ברגנר להתקרב לאלוני דרך כיבוש רגשי, בגוונים ארוטיים, ללא מימוש של נשים בחיי אלוני (גם לאחר שהקשר נגמר) מהסוג המתואר בסיפורו של א. ב. יהושע "חתונתה של גליה", שבו עורגים מאהבי העבר של גליה זה לזה, ביום חתונתה לאחר. ובנוסף, היה עליהם לטבוח אותי בביקורות האלימות, כי נגצתי

**וכך כתב שמעון לוי בסיומו של ניתוח הספר בכתב העת תיאטרון:
"נמר בוער הוא ספר התיאטרון החשוב ביותר וודאי המרתק מכולם,
שיצא לאור על התיאטרון הישראלי ועל אחד מגדולי יוצריו. המחקר
המושקע בו הוא בעל ערך תרבותי רב. יתר על כן שרית פוקס
משכילה לרקום חוטים של תוכנות מדויקות בכתיבה המשלבת
ארוטיקה ואקדמיה, רגש עמוק ללא רגשנות. סגולה נדירה."**

להם באלוהים ואף תיארתי את ייסורי הבשר שלו בשנות מחלתו האחרונות, כמו גם את הצער של האל שלהם על חולשות אופיו. הצגתי את אלוני ללא ליווי וניטור הקבוצה. זו, אגב, תיקנה את המעשה מאז באמצעות איש קולנוע שחובק ונתמך על ידי הקבוצה וכן באמצעות מפגשים שקיימו בפני קהל, בהם לא העזו המשתתפים להזכיר את תזת פגיעת הקרב של אלוני שחדרה למחזותיו, והתבוננויות אחרות בטקסט ובאישיות של אלוני בספר, אף שאחד המשתתפים הילל את הספר במאמר מקיף בכתב עת ספרותי.

***

דורי פרנס, עורך הספר, הגבר הכי קרוב לאלוני מאז היותו בן 14 - חשש להתחלק אתי בליניץ' ולא התערב לטובת הספר, אף שרץ כמה פעמים לסטימצקי בגן העיר לעקוב אחרי מכירתו, כאילו היה בן טיפוחיו. לפני תשע שנים, שנתיים אחרי שיצא נמר בוער (בשנת 2010), כשהתאוששתי לכאורה מהתגובה הלא צפויה של מסדר השלושה, כתבתי להם טקסט תשובה. היה חשוב לי לחשוף את הקשר בין שלושת המבקרים. זה לא היה העלבון, כמו תחושת העיוות המכוון של המציאות והפחד שלי לחשוף את החוטים הנסתרים המפעילים אותו. שכן חברי הקרובים, וביניהם פרנס, שאותו ליוויתי מאז היותו נער בשיעורים שהעברתי בחוגי המחוננים של הפסיכולוגית אריקה לנדאו, היו אחידים בדעתם שצפוי לי שבץ אם אשיב לפוצעי, והם יענו לי שוב. שכן יומרתם הגרנדיוזית וקשריהם בקליקה התקשורתית טובים משלי. לי אין קליקה כמו להם, ומעולם לא הייתה לי בשום מסגרת בה פעלתי. במשך השנים שכתבתי תגובות חריפות,

בינתיים קרו כמה דברים.

ראשית, מאסתי בפנים של נעלבת התמחה על סדרי עולם. מי יאמין לי שלא ידעתי שכך מתנהל עולם התרבות בכל מקום.

ושנית, קראתי פתאום (ובעיניי זה היה כמעט חורבן עולם) מאמר שבו התפרסם שמרסל פרוסט שילם לכותבים מסוימים כדי שיכתבו ביקורות טובות על בעקבות הזמן האבוד החד פעמי. וכי איך תלין אזובת-קיר כמותי על כך שהסצנה התרבותית היא קרנבל של קניבלים או חנפנים מלוקקים. ומה תעשה אותה אזובה שהעזה לתאר אמן מקודש כגבר אנושי, רדוף זכרונות ועם זאת מנהל קרקס דון ז'ואני? תציע שלוש דירות לשלושה מבקרים שטופי שטנה - דירה לכל אחד?

ועוד היפר-הפתעה: לפני שנתיים פרסם בהארץ המשורר יהודה ויזן ביקורת תוקפנית על אורי הולנדר - שהתקיף בזמנו, וקצף על שפתיו, את נמר בוער בשל פסיכולוגיזם לא אמין מצדי. עכשיו מצא ויזן פגם דומה בספרו של הולנדר על נתן זך, והפעם - זה היה פסיכולוגיזם מופרך, לטענתו. ויזן לגלג על הולנדר בשל "אינספור השערות פסיכולוגיסטיות ומיושנות באשר למניעיו של זך, ללא מודע שלו ולתסביכיו האדיפלים בהתנפלותו על אלתרמן" הייתכן? הולנדר ואנוכי מסתובבים סביב זנב משותף?

מעניין מה חווה הולנדר מול הטקסט של ויזן. מעניין, אף יותר (וזה אסוציאציה פרטית) מה הרגיש אלוני כשקרא את דבריו המעליבים של נתן זך על הנסיכה האמריקאית, "מה שחסר לי. הייתה ... איזה אמירה אנושית, כל אמירה אנושית" בעוד שדן מירון הצליף באלוני במוסף לספרות של ידיעות אחרונות כשכתב על הפער בין: "דלותו, לעתים קרובות אפסותו של הדבר הנאמר על ידי" (דור הולך ודור בא, והאכזריות לעולם עומדת). אגב, חלקים בנמר בוער עוסקים בהתקבלות אלוני בעיתונות ובכתבי עת. קראתי את כולם או את רובם.

***

הנה, אם כן, הטקסט המקורי שלא העזתי לפרסם לפני עשר שנים וכנראה אינו מעניין איש. מתנצלת על כמה כפילויות בין הטקסט הנוכחי לטקסט "ההסטורי" מיתנתי מעט את תשפוכת הזעם אבל אלה הרי חוקי משחק הליניץ' ההולך ומשתכלל לאחורונה בתקשורת. חלק מהנפגעים כואבים במסתור, כנראה בגלל גאווה.

בגדי המלך, מאת נסים אלוני ובבימויו, הבימה, בכורה: דצמבר, 1961
הצילום: באדיבות ארכיון הבימה

***

הנה, אם כן, הטקסט המקורי שלא העזתי לפרסם לפני עשר שנים וכנראה אינו מעניין איש. מתנצלת על כמה כפילויות בין הטקסט הנוכחי לטקסט "ההסטורי" מיתנתי מעט את תשפוכת הזעם אבל אלה הרי חוקי משחק הליניץ' ההולך ומשתכלל לאחרונה בתקשורת. חלק מהנפגעים כואבים במסתור, כנראה בגלל גאווה.

"הכת של אלוני תהרוג אותך" הזהיר אותי דורי פרנס, הקורא הראשון של טיוטת הספר נמר בוער. ואולי אמר: "חבורת אלוני" או אפילו: "מועדון המעריצים". מה שבטוח הוא שאמר: "אני רועד כולי. זה כל כך מרגש".

איזו כת, התפלאיתי? אני מכירה בסך הכול סופר שמאונן בלילות מסוימים בהם הוא מפנטז על אלוני וגם סופר שמפקפק בספר שלו אם אלוני לא יופיע בחלומו ויהנהן בראשו. יש אנשים, שמא נאמר גברים בעיקר, שעדיין מקיימים טקסי פולחן לאל הארוטי שלהם, אלוני.

פרנס (עורך ספרי, הנחשב לגדול המומחים באלוני) רצה לערוך את ספרי, אך ללא אזכור שמו. סדרת תגובות אוהדות בתקשורת, שימחה את שנינו: מיכאל הנדלזליץ שיבח: "ספר מרתק", נרי לבנה כתבה בטור שלה "ספר מצויץ", הלל מיטלפונקט בחר בו כספר שעשה לו את השנה (1998) בכלכליסט. ברדיו דיברו עליו בהערכה רבה יובל מסקין, יעקב אגמון ענת דולב ז"ל, יעקב אגמון ומולי שפירא. מערכת לונדון וקירשנבאום חזרה אחרי בעקבות התרשמות לונדון ("ספר מרתק"), אך אני סירבתי, כי אני לוקה באימת קהל. גם הצעה להפוך את הספר לסרט הגיעה ממפיק מוכר. כשעברתי במקרה בקניון רמת אביב, הציץ מסטימצקי שלט: "נמר בוער, המלצת הצוות". הוא הורד כמובן תוך כמה ימים, בדרישת לא-תנחשו-מי, שעבדה אז ברשת סטימצקי. כמו כן הייתה הרגשה שהספר שנועד בעיקר לאנשי תיאטרון, החל מעורר עניין אצל אחרים מפני שהוא עוסק במחיר הנפשי ששילמו אנשים עדינים במלחמה המייסדת.

ואז קרה מה שפרנס ניבא. משוררת המקורבת לקבוצה דיווחה לי, שהוקם מין חדר מלחמה בביתו של יוסל ברגנר, חברו הקרוב ביותר של אלוני. ברגנר התקשר לידידיו ומכריו (ואין מכניס אורחים ממנו ומקושר ממנו ואף מעניק תמיכה כלכלית), כשהוא מוחה, זועם, וזועק לעזרתם. הוא אמנם לא קרא את הספר, שהרי אינו קורא עברית, מה פתאום. חבריו הקרובים, ידידות, בת משפחה, מקריאים לו את הספר. מוזיקת ההקראה, הקצב, סדר הקריאה, היו נתונים בידי מקהלת המקריאים.

הביקורות הבריוניות של חברי ברגנר, נסים קלדרון, יאיר גרבוז, אורי הולנדר, יכלו בעצם להיכתב על כל ספר שהוא, שכן סימני זיהוי הספר המובהקים לא נמצאו בביקורות שלהם.

מהיר ועצבני, בסגנון הטוקבקיסטים, היה סגנונה של שלישיית המבקרים. הולנדר כתב: "אלוני היוצר לא ראוי משום בחינה לעונש הזה". "הספר הגרוע ביותר שאפשר היה לכתוב על יוצר כזה." הם לא יכלו להפריך את דברי בספר שבקושי קראו. רק לגדף אותי. כתבתי לא מעט ביקורות לא נעימות בימי חיי כמבקרת תיאטרון במעריב, אך לא זכור לי שהתייחסתי לאדם יוצר כאל מקרה אבוד שבעצם מוטב שיתאיין מהמציאות.

האם הצליחו הביקורות של נסים קלדרון, יאיר גרבוז ואורי הולנדר, לפגוע בהתקבלות הספר? מן הסתם, לא. הספר נלמד באוניברסיטאות, בבתי ספר למשחק, ואפילו לספריית העיוורים הגיע.

שתי יועצות לפחות, פסיכולוגית ועובדת סוציאליות, ככל הידוע לי, בנות זוג של אלוני בעבר, כיוונו את כותבי הביקורת אל הפן הפסיכולוגי, תוך התעלמות מניתוחי טקסטים של אלוני ופרטים דוקומנטריים לא ידועים. ולכן כנראה מלגלג יאיר גרבוז בביקורת שלו על ה"מניעוגרפיה" שלי. על כך שחיפשתי מניעים לפועלו של אלוני. נמר בוער, לדבריו הוא ספר פסיכולוגיסטי. לא ביוגרפיה אלא מניעוגרפיה. צריך לקרוא כדי להאמין שאדם בן המאה ה-21 כופר בכך שלאנשים יש מניעים כדבריו. גרבוז עצמו חתום כחבר מערכת על סדרה מעולה ומרובת ניתוחים והשערות פסיכולוגיות מרתקות של אורנה בן דור "סקס ישראלי". הסדרה שופעת ניתוחים, או השערות פסיכולוגיות, של מרואיינים, כגון: המיטה כשדה קרב, או הרחם הלאומי, ושלל מניעולוגיות. יהושע סובול, שותפו של גרבוז להקמת מפלגת "אור" (יחד עם דני קרמן. גרבוז מאוד לא אהב את הראיון שערכתי איתם וכך גם קרמן, חבר קרוב של ברגנר) טוען בסרט

שהציונות שאפה ליצור גבריות שדומה לגבריות הארי. הסוציולוג יהודה שנהב אומר שהציונות קולוניאלית: "ובעצם הלבן מטיל על השחור חלק מהערגות המיניות שהוא לא מסוגל להן". נמר בוער כותב גרבוז מסופר "בטון דרמטי מדי, לפעמים כמעט היסטרי". גברים מסוימים, בעיקר שוביניסטים, מטיחים בנשים שהן היסטריות. או דרמטיות. נכון, אין לי זיקה מיוחדת לזרם דלות החומר עליו נמנה יאיר גרבוז. לעתים הכתיבה שלי דחוסה רגשית ואף מגונדרת. אגב, דלות חומר היא עניין מוצלח בתנאי שאתה גאון כמו רפי לביא. גרבוז קובע שכל ביוגרפיה זקוקה למידת רכילות אך "נמנעתי מביוגרפיה והרביתי ברכילות".

זהו שקר גס. ראשית, אין רכילות בספר. יש סיפורים אישיים, לעתים אינטימיים, וכמו שאלוני עצמו אמר לי ולאחרים: "כתבתי רק על עצמי. עשיתי מהחיים שלי סרט בורקאס". כללתי בספר רק מה שתמך בניתוח הטקסטים ובעיסוק של אלוני במלחמת העצמאות שרדפה אותו, ובמלחמות בכלל.

שנית, הספר מחזיק 300 עמודים נטו (ולאחריהם אינדקס מפורט והערות). 200 עמודים, שני שליש מתוכו, עוסקים בניתוח מחזותיו, סיפוריו, מלאכת הבימוי שלו, תגובות המבקרים והשפעתה עליו, התנהלות התיאטראות בהם עבד ועוד.

בגדי המלך בהבימה, 1992, בעיבודם של דורי פרנס ומיכאל גורביץ שגם ביים את ההצגה הצילום: באדיבות ארכיון הבימה

לב הספר אינו פגיעת הקרב הסובייקטיבית, אלא האופן שבו חזרה מלחמת העצמאות של אלוני למחזותיו, ואיתה גם מחאה כלפי מחוללי מלחמה בארץ. לא עסקתי במום נסתר של אלוני, בפגיעת הקרב, אלא באופן שבו הומר ליצירה. אבל גרבוז כתב: "חסר בספר דיון ביצירתו של אלוני", וזהו טיעון יותר עלוב ממגוחך. קודם כל, הפרק הבודד המוקדש בספר ליוסל ברגנר עוסק לא רק באפיון היחסים האישיים בין אלוני וברגנר אלא גם בדיאלוג ללא מילים בין המחזות לציורים, בנושא מלחמה וציונות. אפס מילים על זה. אבל גרבוז כתב: "קשה לכתוב ביוגרפיה ולהימנע כליל מרכילות אבל לא כדי לכתוב רכילות וכמעט להימנע מביוגרפיה". ומי יקבע את מינון הרכילות המדויק? גרבוז.

האם גם זאת רכילות? באחד ממכתביו של קפקא לגרטה, ידידה של אהובתו פליצה, כותב קפקא על אהובתו (מכתבים לפליצה) כיצד נחרד משיני הזהב הנוצץ של פליצה שלו "הברק מפלצתי ממש... והחרסינה האפורה צהובה, עד שהיה עלי להשפיל את עיני למראה שיניה של פ." (באדיבות מקס ברוד* ועם עובד).

זהנמר עודנו בוער

לאחרונה הוחלט להחזיר ליומנה של אנה פרנק דפים שבחרה לסמן על ידי קיפול כי לא הייתה שלמה עם החשיפה. אולי דמיינה אפילו שיום אחד יפורסם היומן. אלוני הסכים לחשיפה שלו. הקלטתי אותו. לרגע לא התפתיתי לצטט מה שאמר לי אלוני על הנפשות המוזכרות בספר. (מוקלט). ואגב: אלוני התיר לי לשוחח עם נשים בחייו כאוות נפשי. גם זה מוקלט.

***

אני משוכנעת שלא ביישתי את נסים אלוני כך או אחרת בשום מקום. ועל כך כתב כה יפה, דווקא נסים קלדרון אחד משלושת חברי מסדר ברגנר, שיצא בשליחות של קללה ולא הצליח לו כל כך: "אולי כך רצה אלוני להיפרד מהעולם. בכעס בניתוץ החלומות שלו עצמו. אולי האיש שיצר את המסכות היפות ביותר של הספרות העברית, רצה למות בקריעה אכזרית של המסכות שלו". מדויק. מבריק מצד קלדרון.

צר לי להביך את גרבוז בציטוט מתוך האי-מייל ששלח לי מכרו הטוב המשורר יהודה אטלס "כבר כמה ימים אני קורא-חורש בנמר בוער ואני עצמי בוער מהנאה ומההערכה למפעל הגדול והחשוב הזה שעשית. ספר מרתק ממש, שכתוב נפלא, חכם, מסוגנן, מאוד בכל הנוגע לשימוש במילים, עם תובנות נדירות, עם אפאראט כפול, מצד אחד ביוגרפיה ומונוגרפיה מצד שני, כלומר אריגה שתי וערב של האיש וחייו עם יצירתו..."

טיעון נוסף של גרבוז הוא שאני אישה חסרת הומור. "בעיקר חסר למחברת הומור". אי אפשר לכתוב על יחסי אלוני וברגנר בלי הומור, הוא כותב. אצל בדחנים מקצועיים כגרבוז הכל צחיק. ודווקא, ובכל זאת, הבמאי, שחקן, מבקר תיאטרון ומורה למשחק, אמיר אוריין, צחק כשקרא את הספר: "זהו אחד הספרים החשובים שנכתבו על היצירה הישראלית לדורותיה, ספר מרתק, מפתיע, מצחיק, עצוב..."

***

לאחר פרסום הביקורת של גרבוז הציע פרופ' שמעון לוי להגיב על הביקורת במוסף שבו התפרסמה ביקורתו. העורכת מאיה בקר סירבה. למה לפרסם אינטלקטואל רציני בתחום התיאטרון שאפילו מרטין אסלין, מגדולי חוקרי התיאטרון בעולם כותב עליו סופרלטיבים? עדיף להישאר בתחום הבידור.

סדרת תגובות אוהדות בתקשורת, שימחה את שנינו: מיכאל הנדלזלץ שיבח: "ספר מרתק", נרי לבנה כתבה בטור שלה "ספר מצוין", הלל מיטלפונקט בחר בו כספר שעשה לו את השנה (1998) בכלכליסט. ברדיו דיברו עליו בהערכה רבה יובל מסקין, ענת דולב ז"ל, יעקב אגמון ומולי שפירא. מערכת לונדון וקירשנבאום חזרה אחרי בעקבות התרשמות לונדון ("ספר מרתק"), אך אני סירבתי, כי אני לוקה באימת קהל.

וכך כתב שמעון לוי בסיומו של ניתוח הספר בכתב העת תיאטרון: "נמר בוער הוא ספר התיאטרון החשוב ביותר וודאי המרתק מכולם, שיצא לאור על התיאטרון הישראלי ועל אחד מגדולי יוצריו. המחקר המושקע בו הוא בעל ערך תרבותי רב. יתר על כן שרית פוקס משכילה לרקום חוטים של תובנות מדויקות בכתובה המשלבת ארוטיקה ואקדמיה, רגש עמוק ללא רגשנות. סגולה נדירה. "

אורי הולנדר, מבקר וכותב שירה, הוא בן טיפוחיו של המשורר המצוין והלא קאנוני ישראל הר. או להפך. הולנדר טיפח את הר: כתב עליו עבודה לתואר שני והקים עמו הוצאת ספרים. הר עצמו סיפר לי שהוא נעזר כלכלית בתקופות קשות בברגנר (ובשעתו גם אלוני). הר הגיע לפגישה אתי, במסגרת התחקיר לספר, ובידו שיר שכתב על אלוני וביקש לשבצו בספר. לצערי, לא מצאתי לו מקום מתאים.

הטקסט של הולנדר הוא התפרצות זעם. "מה את רוצה, הרגת לו את אבא", אמרה לי סופרת מסוימת, ממכרותיו. עכשיו מובן למה התקשה לדייק. הולנדר מדווח בביקורת על שלושה מושגים שגייסתי לספר באופן מוגזם לטעמו: דיסוסיאציה, דיסאינטגרציה, קונפקציה. בעיה קטנה, קטנטנה, היא שהמילה דיסאינטגרציה לא מופיעה בכלל בספר. אין. מקרה של זדון או שמא הזיה? באשר למילה קונפקציה המופיעה ארבע פעמים בספר, הרי זה מושג בו השתמש אלוני בראיון למשה נתן המופיע בספר מאמריו של נתן כישוף נגד המוות. בעמ' 153 אומר אלוני למשה נתן, גדול מעריציו: "יש משהו גדול, עולמי, המורח את כולנו ושכבה אחת עבה וגדולה. מין קונפקציה כלל עולמית". קונפקציה היא

מילת מפתח של אלוני עצמו, שנשמעה בכמה פורומים, בהתבוננות שלו על העולם הממוסחר.

הנדלר מאשים אותי בשפה מתפייטת, ובעצמו כותב טקסטים אלה: "דרושים כלי תפירה מיוחדים שמאפשרים לפרום אך לא לקרוע, להדק אבל לא לייפות." איזה פיוט! רקמת תחרה.

אגב, ממרחק הזמן, טענת ההתפייטות פה ושם היא היחידה שאני מסכימה עליה במידה מסוימת. נראה לי שמתוך התרגשות שאני כותבת ספר ראשון סלסלתי בכל כוחי. הייתי מייבשת אותו היום, לו יכולתי. התובנות והעובדות תקפות ומהודקות על אף נפילות סגנוניות אקראיות. הולנדר טוען שאני "מתיימרת לרדת לחקר נפשו של מי שהצהיר מפורשות שאין לו תת מודע". טיעון כביר!

הולנדר נאחז בהצהרת אלוני שאין לו תת מודע. אסמכתה שאין קלושה ממנה. תת מודע אינו יכול להיות מודע ולכן אדם אינו יכול להעיד על תת המודע של עצמו. זוהי סתירה.

אני מניחה שאם הפסיכיאטר והפילוסוף פרופ' נתנאל לאור, מומחה בינלאומי למצבי פוסט-טראומה כתב לי: "שרית, כתבת קסם של ספר..." כנראה שלא נכשלתי בהבנת אלוני. לאור היה אמור להרצות באירוע בקאמרי לכבוד הוצאת הספר על פוסט טראומה בחיי יום יום (הוא אכן תפס בקלות את סוג פגיעת הקרב של אלוני) - אך מפיקי האירוע החליטו לבטל הרצאות קצרצרות על הספר ולא רק של לאור.

הביקורת שפרסם נסים קלדרון זרועה ציטוטים מפי יוסל ברגנר כאילו הצייר יושב על כתפו. קלדרון, שטוקבקיסטים אלמונים האשימו בין השאר במרמור וברבור, חטף מספיק ואף יותר מדי.

אומר רק זאת: קלדרון סולד כנראה מפסיכולוגיה, ובאשר למכות שחטף נסים אלוני מאביו בצרוף השפלות מילוליות (אחיו שאול אמר לי כמה פעמים שלדעתו המכות וההשפלה הפומבית לעתים, עיצבו לדעתו את חיי אלוני הבוגרים). קלדרון כותב: "היא שוכחת שעד לפני חמישים שנה היה מקובל מאוד שאבות וגם מורים מכים ילדים. לכן אין כאן שום דבר מיוחד לאלוני".

האמנם? אומר זאת כך: הבה ניקח שני אבות שכולים. אחד מתאבד על קבר בנו. אחד הופך את הנושא לשליחות ואפילו קריירה. וגם זה: לאחרונה הוקרן בטלוויזיה סרט בשם "מסע החיים" המתעד מסע של פצועי צה"ל להודו. אחד

הפצועים אומר: "אני לוקח את הפציעה בסבבה." השני מקונן על גורלו כבעל עין אחת בלבד. שניהם פצועים יחסית "קל". ובלשון לא פסיכולוגית: תלוי מי האיש. תלוי באישיות. תלוי מה עבר עליו קודם.

אגב, היו שני מבקרים, מנחם בן ובן עמי פיינגולד, שכתבו רעות על הספר אך בצורה מנומקת. זה תקף את השקפתי הפוליטית והשני את מתודולוגית הספר (כך אמר לי במפגש אקראי). מה שהפריע להם היה גלוי, ולא נכתב בשטחיות בריונית של טוקבק, ולכן לא הפריע לי.

"מה נכנס בך פתאום?! שואלים אנשים. "סעי הלאה". "לא ייתכן שתהיי סופרת של ספר אחד", אמר לי לאחרונה פרופ' דוד אוחנה, גם הוא אוהב אלוני מובהק. אך גם ידיד ותיק שלי. והתחמק מלהביע דעה על הספר. הבנתי. לא נעלבתי. מה עוד שהוא חברו של פרופ' יצחק בן מרדכי ממעריצי אלוני והכותבים עליו בעילפון. לא אסע הלאה בלי להבהיר לאנשים שנפגעו, ואלה בעיקר אנשים שסירבו לפגוש אותי בשלב התחקיר ולנסח אמנה משותפת של מותר ואסור, כפי שעשו חלק מהאנשים המוזכרים בספר נמר בוער שנכתב מתוך אהבה והזדהות עם אלוני. ואם אוסיף רק אגרע.

כמו כן האמנתי שאני משתמשת בכל ההסוואות הנדרשות כדי לא לפגוע באנשים.

ומובן שעדיף לכתוב על אלוני בעוד מאה שנה. אלא שעד אז לא יזכרו אותו.

***

סוף דבר?

לפני שש שנים העזתי וצלצלתי ליוסל ברגנר. קולו השתנה מאוד. שנינו התבגרנו. שוחחנו והתלוצצנו כאילו כלום. שאלתי אותו על שלישיית נאמניו הנועזים.

ברגנר ענה לי כך: "תשמעי, אני גנבתי ליגאל תומרקין את נסים. הם היו חברים לפני שהכרתי את נסים בהבימה. נסעו יחד לגרמניה המזרחית לראות את ברכט. תומרקין עשה לו בהבימה תפאורה לבגדי המלך, מין רדיאטור כזה, כי למלך הרי קר. ואז אני הגעתי ועבדתי גם אני עם נסים, בלי שתומרקין ידע על כך, על אותה הצגה. לשנינו במקביל. לנסים לא היה אומץ לספר לו. עד שתומרקין גילה בעצמו. כשיצאה ההצגה, תומרקין כתב דברים נוראים על התפאורה שלי. אז נסעתי אליו הביתה וצעקתי עליו."

"איך שאני צעקתי", אמר לי ברגנר בידיש, "תצעקי גם את".